

# Företagen i den nya politiska ekonomin

När förslagen om den nya arbetsrätten och om löntagarfonder diskuterats i makttermer har man vanligen intresserat sig för följderna av den förväntade maktförskjutningen från kapitalägare till löntagare. Meidners kritiker har därtill hävdats att hans projekt måste leda till en betydande maktkoncentration hos dem som förvaltar fondmedlen. I denna artikel skall jag försöka anlägga ett något bredare perspektiv på maktproblematiken kring de aktuella förslagen. En vidgning av löntagarnas deltagande såväl i företagssparandet som i beslutsfattandet uppfattar jag som ett naturligt led i en utveckling som redan är i full gång i det svenska samhället, nämligen företagens anpassning till "den nya politiska ekonomin". I denna process ryms tendenser till maktförskjutning i minst sex riktningar:

- (1) från kapitalägare till anställda,
- (2) från arbetsökande till anställda
- (3) från centrala instanser till lokala,
- (4) från sektorsövergripande instanser till sektoriella,
- (5) från konsumenter till producenter, och
- (6) från politiskt svaga branscher till politiskt starka.

*DANIEL TARSCCHYS är docent i statskunskap vid Stockholms universitet och arbetar med idéanalys, jämförande politik och förvaltningsforskning. Hans senaste arbeten behandlar den offentliga sektorns utveckling.*

## Den nya politiska ekonomin

Den nationalekonomiska vetenskapen gick länge under namnet politisk ekonomi. Beteckningen, som återfinns i många klassiska boktitlar (t ex verk av Steuart, Malthus, Ricardo, Mill, Marx, Wagner och Jevons), kan ses som reflex av merkantilismen; så länge fursten betraktades som huvudman för rikets näringsliv var statshushållet den naturliga ramen för analyser och rekommendationer.

I Tyskland var kopplingen till statsnyttan än fastare. Inom kameralistik och *Polizeiwissenschaft* bedrevs där ingående studier i statens ledning av det ekonomiska livet. Men denna tradition trängdes med tiden undan av den klassiska liberalismen. När ekonomernas främsta råd till politikerna blev att hålla tassarna borta tedde det sig alltmer oegentligt att betona det politiska elementet i nationalekonomin.

Idag skulle det kunna vara motiverat att återuppliva begreppet *den politiska ekonomin* som en beteckning på det ekonomiska system vi sakta men säkert glider in i. Polemiskt färgade uttryck som mygeleekonomi, sammanblandningsekonomi och nymerkantilism ger lätt ett intryck av att det växande politiska inflytandet över näringslivet skulle vara ett utslag av en ideologisk betingad statsinterventionism eller en kapriciös byråkratisk klåfingrighet. Men eftersom samma strukturförändring kan skönjas i alla avancerade industristater har vi skäl att räkna med att det i huvudsak rör sig om beständiga tendenser, som inte beror på den ena eller den andra konstellationens regeringsinnehav. Utvecklingen kan påverkas i många detaljer men huvudriktningen är entydig. Därmed blir det också alltmer angeläget att undersöka de

förändrade betingelserna för ekonomiskt beslutsfattande. Frågan blir inte hur den nya politiska ekonomin skall motverkas utan hur den skall kunna bringas att fungera på bästa möjliga sätt.

Ekonomins politisering har flera dimensioner. Å ena sidan kan vi notera ett tilltagande inslag *internpolitik* inom företagen. Det hänger samman med vidgningen av de fackliga organens kompetens men också med företagens expansion. Ju större enheterna blir, dess bredare blir också utrymmet för en kvasipolitisk konkurrens mellan olika avdelningar och funktioner. Studiet av "bureaucratic politics" har gett många insikter om organisationsbeteende som förefaller tillämpliga inte bara på den offentliga förvaltningen utan även på de inre förhållandena i stora företag. Det gäller inte minst budgetprocessen och beredningen av andra interna allokeringsbeslut.

Å andra sidan har det skett väsentliga *förändringar i företagets yttre miljö*. Det offentliga inflytandet har gradvis ökat genom en reglering som både är mer omfattande och mer djupgående än tidigare och genom en växande zon av skönmässiga och påverkbara avgöranden om tillstånd, koncessioner, bidrag, lån, etc. De politiska och administrativa instanserna har fått stor betydelse för företagets försörjning med olika produktionsfaktorer liksom för styrningen av produktionsprocessen. Därtill spelar de också en allt större roll för avsättningen. Även den del av näringslivet som inte är direkt länkad till offentliga avnämare påverkas kraftigt av handelspolitiska och konsumentpolitiska åtgärder, av generella och selektiva prisregleringar och av andra efterfrågestyrande insatser. I åtskilliga avseenden är företagen lika reglerade i sin verksamhet som de statliga och kommunala förvaltningsorganen.

Under sådana omständigheter blir det allt svårare att dra en skarp gräns mellan privat och offentlig sektor. Branscher och enheter kommer att fördela sig tämligen jämnt över den "funktionssocialistiska" skala som Adler-Karlsson [1969] beskrivit. Ägandet sjunker i bakgrunden som ett av flera kriterier att beakta vid bestämningen av en verksamhets karaktär. Pryor [1968] har i en intressant upp-

ställning angett sex kombinationstyper mellan en rent privat och en rent offentlig produktion, här redovisade i *tabell 1*. Till poängerna hör att samtliga sex kombinationer jämte ytterlighetstyperna finns företrädda i såväl kapitalistiska som socialistiska stater.

I den politiska ekonomin ställs nya krav på företagen. De måste upprätthålla täta kontakter med många olika instanser i politik och förvaltning. Förmågan att operera smidigt i den offentliga miljön blir en väsentlig förutsättning för framgång. I företagsledarskiktet premieras därför egenskaper och färdigheter som underlättar kommunikationerna med viktiga maktcentra. Fram stiger en ny direktörstyp med verbala utförsåvor, breda kontaktytor, lagom progressiva åsikter och gott politiskt väderkorn, och genom imitation och socialisation fortplantar sig denna ledningsstil så småningom neråt i företagen. Beteende och värderingar anpassas till nya samarbetspartner.

Värdegemenskapen mellan myndigheter och företag, som är ett viktigt villkor för att hjulen skall snurra i den politiska ekonomin, bygger emellertid inte enbart på anpassning. Den alstras också av en sammanhållen social och kulturell miljö. Funktionärer på ömse sidor om staketet formas av samma utbildningssystem, samma massmedier och samma opinionsbildare. De personliga kontakterna är täta. Partipolitiken, branschföreningarna, de fackliga organisationerna, hela utbudet av konferenser och samråd och tvärkontakter och vidareutbildning — alla dessa moderna ersättningsformer för bondbyns samling vid pumpen bidrar till att skapa och vidmakthålla informella kommunikationer. Sambanden stärks också genom korsrekrytering. Sick-sackkarriärer blir allt vanligare trots att de ännu hämmas av stela befodringsregler på den offentliga sidan. Det professionella samhället integreras.

Med denna utveckling konsolideras det sektoriella samförståndet. Lundqvist [1971] har beskrivit den "teknokratiska transaktionsstruktur" som uppstått mellan naturvårdsverket och dess klienter, och Dahl Jacobsen [1964] har på samma sätt analyserat relationerna mellan norska företag och myndigheter. Bern-

Tabell 1 Kombinationer av ägande, finansiering och ledning

Finansiering av kostnaderna	Ägande av produktionsmedel	Ledning av produktionen	Exempel
Offentlig	Offentligt	Offentlig	Det offentliga utbildningsväsendet i USA och Sovjet.
Offentlig	Offentligt	Privat	General Electric Co:s drift av Oak Ridge Facilities för den amerikanska staten; den sovjetiska statens inköp av målningar från konstnärer i statliga ateljéer.
Offentlig	Privat	Offentlig	Statens arrende av privat mark för fritidsändamål i USA; den östtyska regeringens styrning (trusteeship) av fabriker som säljer till staten.
Offentlig	Privat	Privat	Statens inköp av hantverksprodukter i USA och Sovjet.
Privat	Offentligt	Offentlig	Försäljning av elektricitet till privatpersoner från offentliga kraftverk i USA och Sovjet.
Privat	Offentligt	Privat	Privat arrende av statsägda hotell i Kanada; kolchozbonernas privatproduktion av livsmedel i Sovjet.
Privat	Privat	Offentlig	Federal Reserve Bank i USA; statlig styrning (trusteeship) av fabriker som säljer till enskilda i Östtyskland.
Privat	Privat	Privat	Produktion av hantverksprodukter som säljs till enskilda i Sovjet och USA.

Källa Pryor [1968] s 437

stein [1955] har i en klassisk studie visat hur sk regulated industries i Förenta staterna kan "kolonisera" sin kontrollorgan. Inom den norska maktutredningen (en offentlig utredning med uppgift "å utrede de faktiske maktforhold i Norge"; Kungl resolution, [1972]) studeras fn tendensen till segmentering av den moderna staten, varmed menas att såväl privata som offentliga enheter inom olika ekonomiska sektorer (lantbruk, fiskeri, sjukvård, försvar, etc) tillsammans med specialiserade vetenskapsmän och opinionsbildare börjar agera som integrerade politiska maktblock.

Men det är inte enbart inom branschsegmenten som företagen måste vinnlägga sig om goda kontakter. Den politiska ekonomin fordrar otvungna relationer med massmedier liksom med kommunala och regionala makthavare. Ofta krävs det ett alliansbyggande med offentliga instanser eller en uppbackning av det ena offentliga organet för att få gehör hos det andra. Kommuner och länsstyrelser

spelar t ex en stor roll som förmedlare av företagens krav. Som Hough [1969] visat fyller de regionala partiorganen motsvarande funktion i Sovjetunionen.

De fackliga organisationerna har också blivit viktiga förbindelseänkar. Genom sina kontaktytor mot politik, massmedier och förvaltning har de ibland tillfälle att nå fram till beslutsfattare som företagsledningen inte lika lätt kan kommunicera med. Många önskemål har större utsikter till framgång om de kläs i sysselsättningspolitisk kapprock. Skall den omklädningsakten bli trovärdig krävs facklig assistans.

Hur stor omfattning sådana gemensamma aktioner hunnit få i den nya politiska ekonomin är svårt att bedöma eftersom de inte alltid når offentligheten — särskilt inte de lyckade. I den mån de riktas till några få beslutsfattare i kanslihuset har initiativtagarna sällan intresse av en omfattande publicitet. I andra fall är målgruppen större och då blir framstötarna vanligen mer omskriv-

na. Några aktuella exempel från senare år:

1. För några år sedan fattade riksdagen beslut om den sk miljöavskriften på tomglas. PLM:s ledning lämnade ingen möda osparad när det gällde att komma till tals med partikanslier, riksdagskanslier och riksdagsmän, och de fackliga organisationerna pressade på så gott de kunde från sitt håll. För svenska förhållanden var det en ovanligt intensiv uppvaktning som beslutsfattarna ut-sattes för.

2. I höstas utvecklade den privatägda delen av läkemedelsbranschen en liknande aktivitet kring den socialdemokratiska partikongressen. Det var inte bara branschorgan och företagsledningar som försåg kongressombuden med en omfattande information om vådan av statliga ingrepp, utan också fackliga klubbar. Det antogs uttalanden, det skrevs brev och under själva kongressen infann sig företrädare för de anställda i Folkets hus för att på ort och ställe klargöra sin mening.

Gemensamt för dessa båda uppmärksammade kampanjer var de vida beslutsarenorna — två ännu påverkbara politiska församlingar. Men normalt är ju de reella beslutsarenorna avsevärt snävare i svensk politik, och följaktligen inriktas opinionsbildningen på mer begränsade grupper.

Å andra sidan är det inte samma grupper som fattar beslut i alla de frågor som angår företagen, utan många olika. Pluralismen i det svenska samhället avspeglas också i dess maktstruktur: under inväxandet i den politiska ekonomin har statens och kommunernas organ specialiserats och differentierats, och det är ofta inte ens några enhetliga block av makt-havare som behärskar de skilda instanserna. Ett företag som vill upprätthålla goda förbindelser med det allmänna kan inte koncentrera sig på en enskilda beskyddare utan får se till att hålla sig väl med ett bredare skikt av beslutsfattare. Med en tjänstemannakår som till sitt ursprung i allt högre grad svarar mot samhällets sociala struktur — en "representativ byråkrati" för att tala med Kingsley [1944] — och en samling mikroetablissemang i form av lekmannastyrelser i spetsen för de olika förvaltningsorganen mäs-

te också företagen skapa sig en pluralistisk profil. Vill man ha "åtkomst" (access) till de politiska organen och kunna förankra sina initiativ i förvaltningen krävs det en social och politisk bredd i de externa kontakterna, och då bör alliansbygget lämpligen börja innanför företagens egna murar. Det är bara i pakt med de anställda som en företagsledning kan hävda sig i den nya politiska ekonomin.

Från det perspektiv som här skisserats ter det sig naturligt att förstå arbetsrättsreformen som en formalisering av normförskjutningar som redan ägt rum i stora delar av näringslivet, pågår inom andra delar och med all säkerhet kan väntas tränga fram även inom de återstående. Den påskyndar och den uniformerar, men den förändrar knappast utvecklingens lopp. Om det i alla avseenden är en lyckad formalisering återstår att se, men möjligheterna till korrigeringar försvinner ju inte. Kanske kan det vara skäl att även i en ny och kvasi-experimentell lagstiftning bygga in kontrollstationer av den typ som börjat ingå i avtalsuppgörelserna. Över huvud taget är vi illa försörjda med uppföljningsmekanismer för nya regelkomplex. Även när prognosen är god skulle det ofta behövas lite mer övervakning och "firvård" av de reformidéer som försöksutsläpps från våra politiska instanser.

## Smygdecentraliseringen

Åtgärder som stärker de anställdas ställning i företagen lär med stor sannolikhet få "integrativa" effekter. Det förklarar något av kritiken från den yttersta vänstern, som med rätta uppfattar sådana reformer som ett hot mot klassammanhållningen. Men det lär knappast spärra utvecklingen. I en ekonomi som den svenska förefaller det nämligen obestridligt att de anställda i de flesta avseenden har en starkare "objektiv" intressegemenskap med sitt företag, sin bransch och sin ort än med det stora löntagarkollektivet, och därmed blir det mycket svårt att övertyga dem om att inte skaffa sig ett större inflytande inom sådana vitala intressesfärer när möjligheterna nu öppnar sig. Trycket i den riktningen ökar tvärtom genom den skärpta politis-

ka konkurrensen mellan olika sådana sfärer. Kan löntagarna i den ena branschen vinna poänger genom ett samlat uppträdande har den andra branschens anställda inte råd att låta bli.

Nu är det inte bara den yttersta vänstern som slår vakt om sammanhållningen i de stora kollektiven, utan också de centrala organisationerna på arbetsmarknaden. För LO och SAF är det inget lockande perspektiv att enskilda fackklubbar och företag börjar operera mer självständigt eller att branschorganisationerna på ömse sidor träcklas ihop i en allt närmare samverkan. En segmentering av ekonomin och en intensifiering av de enskilda företagens och branschernas direkta förbindelser med politiker och förvaltning skulle leda till besvärande kompetensförluster för funktionärerna på Norra Bantorget och Blasieholmen. Frågan är om en sådan utveckling inte är i full gång.

Ett indicium är den smygdecentralisering som ägt rum på avtalsområdet. En viss löneglidning har alltid förekommit mellan de centrala avtalen, men de senaste åren har glidningarna antagit sådana proportioner att vi knappast längre kan sägas ha ett centraliserat förhandlingssystem på den privata arbetsmarknaden. Kompetenskonflikten har tills vidare lösts så att de centrala organisationerna förhandlar fram sina höjningar varefter de lokala förhandlar fram sina, men så kan det ju inte gärna gå till i det långa loppet. Arbetsgivarna måste med tiden börja fråga sig varför de över huvud taget skall ägna sig åt centrala förhandlingar, och då uppstår den besvärande följdfrågan vad de centrala förhandlingsapparaterna skall användas till.

För landssekretariatets del är den solidariska lönepolitiken ett viktigt ideologiskt kitt. Krävdes det inte jämkningar mellan branscherna vore det huvudsakligen omsorgen om den samhällsekonomiska balansen som motiverade en samlad lönerörelse inom LO-kollektivet, och risken är då att förbunden under tryck nerifrån skulle välja att gå fram på egen hand. Varje central uppgörelse måste därför manifesteras samhörigheten inom LO-gemenskapen genom att ge de lägre avlönade en skjuts framåt. Men den utjämning som åstadkommit i

Stockholm tenderar sedan att vittra bort i de lokala förhandlingarna, och så får man börja om på ny kula i nästa lönerörelse. Att platta ut lönestrukturen är inte bara ett sisyfosarbete utan också ett sisyfosarbete som tycks bli tyngre för varje år. Man kan visserligen peka på vissa framsteg i utjämningssträvandena, men innan de bokförs på den solidariska lönepolitikens pluskonto bör det nog närmare utredas att de inte kan sättas i samband med samhällsförändringar som ligger utanför fackföreningsrörelsens omedelbara kontroll (t ex utbildningsexpansionen, ny teknologi, m m).

De centripetala tendenserna inom fackföreningsrörelsen är givetvis inte nya, men i den politiska ekonomin får de en allt större styrka. Ju mer intressena integreras inom företag och branscher och ju mer de olika sektorerna förnimmer att deras relativa ställning inom folkhushållet är beroende av politiska och administrativa avgöranden, dess mindre blir utrymmet för en solidarisk lönepolitik eller en samordnad näringspolitik inom den fackliga rörelsen. Man bryter kanske inte upp från de ideologiska positionerna, men de periodiska trosbekännelserna till solidariteten inom löntagarkollektivet ljuder allt tomare mot bakgrund av förbundens växande intresse för en egen lönepolitik och en splittrad näringspolitik. I förlängningen skyntar visionen av LO som ett slags fackligt FN där företrädare för olika segment proklamerar sin orubbliga trohet till höga värden innan de skyndar hem till sina egna kvarter för att åter ta itu med realpolitiken.

Mot denna bakgrund kan man fråga sig hur starkt stöd det går att mobilisera för förslagen om centrala, sektorövergripande löntagarfonder. De förutsätter en grundläggande samstämmighet inom den fackliga rörelsen och förutsätts också förstärka denna samstämmighet. Den som söker efter verbala belägg på en sådan enighet blir inte lottlös, men det är inte kongressernas och programskrifternas trumpetstötter som avgör graden av sammanhållning utan det vardagliga slitet i förbund och klubbar. Den vidgning av de anställdas inflytande lokalt och branschvis som får ett partiellt uttryck i arbetsrättsreformen borde när-

mast motverka en centraliserad lönta-  
garfondskonstruktion.

Nu skall det inte förnekas att det i ekonomin också finns motverkande kraf-  
ter som verkar i centraliserande och kon-  
centerande riktning. De organisations-  
förändringar som pågår i samhället är  
sammansatta och svåröverskådliga, och  
vad som utges för att vara en kompetens-  
överföring i den ena riktningen kan  
ibland leda till att makten glider iväg åt  
rakt motsatt håll. Någon sammanväg-  
ning av aktuella tendenser kan knappast  
göras på fri hand, men inom arbetslivet  
förefaller den huvudsakliga rörelserikt-  
ningen trots allt vara en spridning av  
makten. Det gläder säkert decentralise-  
ringens många vänner i samhällsdebatten  
— ovännerna är lätt räknade — men in-  
nan glädjen blir alltför översvallande  
finns det kanske skäl att begrunda en  
del konsekvenser. Hit hör inte enbart de  
växande svårigheterna att bedriva stabi-  
liseringspolitik utan även riskerna för att  
en integration mellan kapital och arbete  
skall leda till ett starkare producentin-  
flytande i samhället och till en sektoriell  
styrkepolitik som går ut över politiskt  
svaga branscher.

## Producenterna och makten

Teorin om det arbetarstyrda företaget  
har på sistone fått en relativt fyllig pre-  
sentation på svenska, bl a i denna tid-  
skrift. Flera av de särdrag som redovi-  
sats (tex obenägenhet att öka eller  
minska arbetsstyrkan) förefaller inte  
alltför avlägsna från den praxis som kan  
noteras inom svenska företag under se-  
nare år. Även om löntagarna inte har  
makten i de beslutande organen kanske  
företag ändå betar sig som om de vore  
löntagarstyrda när de anställda indirekt  
kan påverka besluten genom de makt-  
resurser som står till deras förfogande  
— förhandlingsrätten, möjligheten till  
sorti, förbindelser med makthavare utan-  
för företagen, etc. Oavsett den formella  
kompetensfördelningen har företagsled-  
ningarna inte råd att komma på kant  
med olika löntagargrupper.

Till det som fört oss närmare ett sy-  
stem där företagen agerar som om de vo-  
re löntagarägda hör också trygghetsla-  
garna. De ger uppenbara fördelar för de

anställda men har eggen vänd mot de ar-  
betssökande. Vid goda konjunkturen be-  
höver den maktförskjutningen inte få så  
allvarliga konsekvenser, men i sämre tider  
blir effekterna mer märkbara. Teorin om  
de löntagarstyrda företagen kan ge en  
belysning av vissa stagnationsproblem i  
den svenska ekonomin.

Å andra sidan finns det drag i den  
redovisade teorin som ter sig överkliga  
genom att den politiska miljön kring  
företagen är alldeles för svagt tecknad.  
Att erfarenheterna av arbetarstyrda fö-  
retag huvudsakligen stammar från Jugo-  
slavien gör det inte ursäktligt att gå för-  
bi de politiska aspekterna med en hän-  
visning till den jugoslaviska statsbild-  
ningens särskilda nationalitets- och ut-  
vecklingsproblem. Även i ett regionalt  
balanserat välfärdssamhälle transforme-  
ras ekonomiska impulser mycket lätt till  
politiska, och när det offentliga infly-  
tandet nått en sådan spännvidd som det  
gjort i Sverige kan man inte utgå från  
att företagen ska nöja sig med att vara  
passiva objekt för statlig och kommunal  
styrning. De kommer att söka en aktiv  
roll.

I en löntagarägd — och kanske re-  
dan i en löntagardominerad — ekonomi  
blir praktiskt taget varje marknad i nå-  
gon utsträckning offentligt reglerad, och  
därmed blir det också möjligt att påver-  
ka marknadsvillkoren på politisk väg.  
De företag och branscher som inte upp-  
täcker den saken lär med tiden få svårt  
att hänga med i utvecklingen.

I ett ekonomiskt system av denna typ  
blir marknadens domslut inte obevek-  
ligt. Den förfördelade kan alltid vädja  
om en mildare behandling, och har han  
tillräcklig politisk vind i seglen kan en  
sådan vädjan leda till jämkningar. Men  
då uppstår genast frågan om motpartens  
öde. Om en industri får fortsätta sin till-  
verkning trots att efterfrågan sviktar,  
hur går det då med konsumenterna? Om  
de integrerade producentintressena kan  
driva igenom en investering trots uppen-  
bara miljörisker, hur går det då med  
naturvården? Om hemmaföretaget skyd-  
das genom subventioner eller handels-  
restriktioner, hur går det då med det  
utländska företaget och dess anställda?

Vid konflikter av denna typ är det  
ofta bara den ena sidans problem som

är pregnant framställda, medan de negativa verkningarna för motsidan visserligen är dunkelt kända men likväl inte påtagliga för beslutsfattarna. Strålkastaren belyser bara en del av samhällsscenen medan resten vilar i mörker.

Traditionellt har producenterna nästan alltid haft övertaget vid detta slag av konfrontationer. Som små intensivt engagerade intressentgrupper har de ofta kunnat riva med sig de stora indifferent maktblocken. Konsumentkollektiven går sällan att organisera och mobilisera på ett lika effektivt sätt, och detsamma gäller de många partsgrupper som berörs av olika ekonomiska aktiviteter genom externa effekter. Om producenterna genom den allt starkare integrationen inom företag och branscher når en ökad politisk styrka innebär det därför ingen dramatisk maktförskjutning utan enbart en marginell förbättring av deras ställning — vilket inte hindrar att problemet är värt att hålla under uppsikt. Ty även om de enskilda favorerna till olika producentgrupper inte blir så betungande kan den samlade bördan till slut ändå bli rätt bastant.

Även bördans fördelning förtjänar att uppmärksammas. I vissa fall föreligger det mellan producenter och konsumenter konflikter av ren nollsummekaraktär, dvs den ena parten vinner lika mycket som den andra förlorar. Vanligare är dock att belastningen helt eller delvis kan vältras över på andra grupper, ofta på samtliga skattebetalare. I sådana lägen behöver branschens avnämare inte alls bli lidande av att producenternas arbetsbetingelser förbättras utan kan tvärtom dra nytta av den offentliga insatsen. Därmed föreligger också objektiva förutsättningar för politiska allianser mellan konsumenter och producenter, vilket kan ge ökad kraft åt krav från ömse håll.

Från den offentliga sektorn finns många exempel på att sådana allianser kan bli effektiva. Förskollärare och föräldrar bildar gärna gemensam front för att få större resurser till den kommunala barnomsorgen. Skolpolitik, sjukvårdspolitik och socialpolitik drivs ibland i liknande former. Klienter söker stöd hos myndigheterna likaväl som en del myndigheter odlar sina klienter för att få

draghjälp av en mobiliserad efterfrågan. På den statliga sidan har tex ÖB och SIDA öppna anslag för att främja försvars- resp biståndsintresset i samhället, men många andra verk kan också med hjälp av mer eller mindre klart destinerade medel driva motsvarande verksamhet. För många producenter av offentliga nyttigheter har det länge stått klart att önskade resurstillskott lättast kan erås med stöd av nöjda och aktiva konsumenter som från sin kant trycker på de politiska beslutsfattarna.

Därtill har de offentliga producenterna sin egen tyngd i politiken. Med en miljon svenskar i kommunal och statlig tjänst har också valmanskåren fått en betydelsefull offentlig sektor.

Det perspektiv som öppnar sig i den politiska ekonomin är att de mönster som redan är välbekanta från dragkampen om de offentliga prestationerna med allt större tydlighet börjar framträda även i den (mer) privata sektorn. I öststaterna, där möjligheterna till politiska initiativ nerifrån ändå är relativt begränsade, försiggår enligt många västerländska bedömare en tämligen intensiv politisk konkurrens mellan olika branscher, inte minst i allokeringsfrågor.

I en parlamentarisk demokrati är förutsättningarna att mobilisera intressekombinationer avsevärt större, och här fungerar också tvärsektoriella organisationer (typ kommuner, politiska partier, breda organisationer) som förmedlare och sammanjämkare av de skilda sektorernas önskemål. Det öppnar vägen för en livligare, smidigare och effektivare tävlan på den politiska arenan. Vi har redan sett exempel på "kommunal-industriella komplex" som skickligt lyckats förankra sina projekt hos strategiskt relevanta makthavare, och i den utsträckning sådana ansträngningar kröns med framgång spurras också andra orter och branscher att kasta sig in i kampen. Därmed kommer fördelningen av maktresurserna att spela en allt större roll för den ekonomiska utvecklingen. Starka branscher och företag får tillfälle att distansera sig från dem som inte frigör lika stor politisk energi.

Vilka faktorer som bestämmer de olika produktionssektorernas styrka är nu inte så lätt att fastställa. Man kan anta att

hög sysselsättningsvolym, stor betydelse för folkhushållet, hög organisationsgrad, fast sammanhållning mellan olika intressenter och god representation i tvärsektorieella organ är några väsentliga komponenter i branschens maktpotential, men därutöver kommer också variabler som är svårare att värdera.

Är det till fördel att ha många avnämare eller några få inflytelserika? Är det bättre att produktionen är geografiskt koncentrerad eller utspridd över stora områden? Ger exporttillverkning eller produktion för hemmamarknaden störst slagkraft? Vilka utsikter har producenterna att spela på sentimentala och nostalgiska strängar? Vilken inverkan har organisationsstrukturen på en sektors förmåga att nå fram till beslutsfattarna? Kring sådana frågor kan man spekulera med ledning av konkreta exempel och erfarenheter, men några generella insikter har knappast vunnits.

## Slutord

Framväxten av den politiska ekonomin är en sammansatt process, med svåröver-

skådliga konsekvenser för produktionens effektivitet och välfärdens fördelning. Den inbjuder varken till någon naiv hänförelse över att marknadskrafterna äntligen kunnat tämjäs eller till någon mörk förvissning om att näringslivet måste förtvina i sin nya ofrihet. Problemet är snarare att vissa marknadskrafter klarar omställningen bättre än andra, att frihet och ofrihet portioneras ut i nya doser och att de starka och de välorganiserade i allt högre grad kan komma att hävda sig gentemot de svaga och de splittrade.

## Referenser

- Adler-Karlsson, G., [1969], *Functional Socialism*, Stockholm  
Bernstein, M., [1955], *Regulating Business by Independent Commission*, Princeton  
Dahl Jacobsen, K., [1964], *Teknisk hjelp og politisk struktur*, Oslo  
Hough, J., [1969], *The Soviet Prefects*, Cambridge, Mass.  
Kingsley, J. D., [1944], *Representative Bureaucracy*, Yellow Springs  
Lundqvist, L., [1971], *Miljöförvaltning och politisk struktur*, Lund  
Pryor, F. F., [1968], *Public Expenditures in Communist and Capitalist Nations*, London  
Kungl resolution, [1972]